

IV. BAUDŽIAMOJI TEISĖ IR PROCESAS

2000 METŲ LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMAJAME KODEKSE ĮTEISINTŲ BAUSMIŲ, ALTERNATYVIŲ LAISVĖS ATĖMIMUI, VERTINIMAS, REMIANTIS BAUDŽIAMOSIOS POLITIKOS KONTEKSTU

Jonas Kačerauskas

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 46 62
Elektroninis paštas kacerauskas@hotmail.com

Pateikta 2003 m. gegužės 31 d.

Parengta spausdinti 2004 m. rugsėjo 16 d.

Pagrindinės sąvokos: baudžiamoji atsakomybė, bausmė, viešoji teisė.

S a n t r a u k a

Šiame straipsnyje analizuojamos naujajame mūsų šalies Baudžiamajame kodekse įteisintos laisvės atėmimui, kaip vienai griežčiausių ir plačiausiai pasaulyje taikomų bausmės rūšių, alternatyvios bausmės. Nesigilinama į laisvės atėmimui alternatyvių bausmių atsiradimo ir formavimosi istorinę raidą, bet aptariamos alternatyvių bausmių numatymo 2000 m. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse pagrindinės priežastys, o svarbiausia, straipsnyje pateikiama konkrečių įteisintų bausmių pažintinė ir probleminė analizė. Tai vienas pirmųjų bandymų atskleisti naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso nuostatų, kuriuose įteisintos laisvės atėmimui alternatyvios bausmės, trūkumus, kurie gali kelti sumaištį ne tik realiai skiriant bei taikant vieną ar kitą bausmę, bet ir stengiantis jas suprasti dėl konkrečiuose Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso straipsniuose pateiktų definicijų nepakankamo aiškumo.

Laisvės atėmimui alternatyvių bausmių formavimosi priežastys glūdi kriminalinei bausmei keliamuose uždaviniuose. Šie uždaviniai yra įteisinti 2000 m. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 41 straipsnyje [1]. Įdomu pastebėti, kad kiekvienas iš kriminalinei bausmei keliamų tikslų susijęs su konkrečia bausmės teorija. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 41 straipsnio 1 dalies nuostata, nustatanti, kad bausme siekiama sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo, įteisina bendrosios prevencijos esmę, to paties straipsnio 2 dalies nuostata atskleidžia atpildo teorijos, 3 dalis – individualios prevencijos, 4 dalis – specialiosios prevencijos esmę. Ne naujiena, kad šie kriminalinei bausmei keliami tikslai buvo numatyti ir 1961 m. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. Taigi kyla

klausimas, ar bent kuri iš 1961 m. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatytų bausmių galėjo realiai atitikti visus bausmei keliamus reikalavimus?

Nusikaltimą padariusio asmens perauklėjimas buvo vienas svarbiausių laisvės atėmimo bausmės principų. Tačiau žvelkime tiesai į akis – pripažįstama, kad laisvės atėmimo bausmė, taip dažnai taikoma mūsų šalyje, negali įgyvendinti keliamų tikslų ir taip lemti nusikalstamumo mažėjimą [2, p. 20]. Dabartinės ekonomikos sąlygomis laisvės atėmimu nu-teistų asmenų integravimo į visuomenę veiksmingos programos nebuvimas, pačios visuomenės stereotipinis požiūris į laisvės atėmimo bausmę atlikusius asmenis skatina nusikalstamumo šalyje didėjimą. Kita vertus, anksčiau oficialia politika laikyta kova su didėjančiu nusikalstamumu griežtinant bausmes, šiandien jau pradeda byrėti ne vien teoriškai. Tai, kad bausmių griežtinimu nesumažinsime nusikalstamumo, yra pabrėžę daugelis baudžiamosios teisės teoretikų [3, p. 122; 4, p. 22]. Be to, baudžiamoji teisė – tai ne vaistas nuo socialinių ir ekonominių visuomenės ligų, ji gali būti naudojama tik kaip papildoma priemonė [5, p. 11].

Laisvės atėmimo bausmė, be abejo, yra veiksmingiausia bausmės rūšis, kai kalbame apie nusikaltimą padariusio asmens izoliavimą, tačiau viena laisvės atėmimo bausmė negali pasiekti tų kriminalinei bausmei keliamų tikslų, kuriuos formuluoja šiuolaikinė baudžiamoji politika. Taigi kritikuojant laisvės atėmimo bausmę, iškilo poreikis sukurti šiai bausmės rūšiai alternatyvą, nes Lietuvoje kaip tik yra tinkama alternatyvių bausmių taikymo erdvė [6, p. 68].

Kai kalbame apie alternatyvą laisvės atėmimui, galimi du šio klausimo analizavimo aspektai. Pirmas aspektas – probacija, kai alternatyvą laisvės atėmimui sudaro bausmės vykdymo atidėjimas, kuriam priklauso kai kurių baudžiamosios teisės specialistų siūlomas lygtinio nuteisimo instituto gražinimas [7, p. 8; 8, p. 11]. Antrąją alternatyvą sudaro laisvės atėmimui alternatyvios bausmės, kurios ir bus aptariamoms šiame straipsnyje.

Susigražinusi nepriklausomybę, Lietuva pasuko liberaliosios bausmių koncepcijos link. Liberalioji koncepcija, iš esmės priešinga mirties bausmei, nors ir neatmeta laisvės atėmimo bausmės, vis dėlto propaguoja jai alternatyvias bausmes: įvairių teisių atėmimą, baudas, baudą, kaip trumpalaikio dienomis skaičiuojamo laisvės atėmimo pakaitalą, darbus visuomenės labui [9, p. 143].

Alternatyvos laisvės atėmimui reikalingumą akcentuoja daugelis baudžiamosios teisės specialistų, iš kurių verta paminėti juridinių mokslų daktarą, Sankt Peterburgo valstybinio universiteto profesorį D. A. Šeštakovą. Analizuodamas nusikalstamumo reiškinį, šis baudžiamosios teisės specialistas teigia, kad nusikalstamumo neišnykimas, nepanaikinimas (rus. *неискореняемость*) lemia poreikį skirti nusikalstamumui atitinkamą dėmesį ir kovoti su šiuo reiškinio civilizuotai. Europietiškuoju suvokimu tai reiškia keršto tikslo atsisakymą ir bausmių švelninimo tendencijų plėtojimą. Represijų švelninimą autorius įvardija kaip „žmogiškumo puoselėjimą tarp žmonių“ [10, p. 115].

Šis rusų profesorius kritikuoja 1996 m. Rusijos Federacijos baudžiamąjį kodeksą ir jame įteisintą bausmių sistemą. Autorius pastebi, kad naujasis Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas ignoruoja Europoje paplitusias bausmių švelninimo tendencijas ir neatsisako mirties bausmės bei išplečia laisvės atėmimo bausmių taikymo ribas. Autorius nurodo tris priežastis, kodėl, jo nuomone, taip atsitiko. Visų pirma įstatymų leidėjas pernelyg paisė visuomenės, tebeapisakančios už bausmių griežtinimą bei nusikalstamą veiką padariusių asmenų izoliavimą, nuomonės. Antra priežastis – nepakankamas nusikalstamumo, kaip kriminologinio reiškinio, suvokimas, trečia – mirties bausmės neatsisakymas, kuris ir paskatino plėsti laisvės atėmimo bausmės ribas. Rusijos vengimas liberalizuoti baudžiamąsias-teisines represijas ne tik neigiamai charakterizuoja jos moralinę orientaciją, bet ir neigiamai veikia nusikalstamumo mažėjimą [10, p. 154].

Taigi galima teigti, kad laisvės atėmimui alternatyvių bausmių įteisinimas naujajame Baudžiamajame kodekse yra visiškai pagrįstas ir teisingas, parodantis daugelio pavyzdinių Europos valstybių baudžiamosios politikos tendencijas švelninti bausmes ir įteisinti visiškai naują požiūrį į kovą su nusikalstamumu. Kita vertus, laisvės atėmimui alternatyvioms bausmėms yra keliamas reikalavimas: teisių ir laisvių suvaržymas, taikant šias bausmes, neturi

atimti iš asmens moralinio atgimimo galimybės, nes tai sukelia nepasitenkinimą ir recidyvą [11, p. 42].

Priimti baudžiamieji įstatymai, o tiksliau, naujos bausmių sistemos įteisinimas naujajame Baudžiamajame kodekse, yra tik pirmas žingsnis formuojamos baudžiamosios politikos tikslų link. Ne mažiau reikšmingas yra ir šių įstatymų įgyvendinimas. Pasaulinėje praktikoje jau seniai pastebėta, kad laisvės atėmimui alternatyvių bausmių taikymas susiduria su įvairiais sunkumais, todėl daug patraukliau atrodo realaus laisvės atėmimo termino mažinimas, tačiau tai nesumažins nusikalstamumo ir neduos jokios naudos, keičiant visuomenės nuomonę [12]. Suprantama, įstatymų įgyvendinimas turi atitikti įstatymų leidėjo valią, o suvokti įstatymų leidėjo valią, kai atitinkamos normos nėra aiškiai ir preciziškai suformuluotos, yra be galo sunku. Realizuodami tas normas, teisininkai bus priversti remtis savo teisine sąmone bei logika, o tai, suprantama, kels sumaištį taikant Baudžiamojo kodekso nuostatas bei vienodinant teismų praktiką. Kaip teisingai yra pastebėjęs V. Pavilonis, nekokybiškai parengti įstatymai yra puiki dirva piktnaudžiauti ir skirtingai spręsti padariusių nusikalstamas veikas asmenų baudžiamosios atsakomybės klausimus [13, p. 18].

2000 metų Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 42 straipsnis numato šešias laisvės atėmimui alternatyvias bausmes: viešųjų teisių atėmimą, teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimą, viešuosius darbus, baudą, laisvės apribojimą ir areštą.

Viešųjų teisių atėmimas. Naujojo Baudžiamojo kodekso 42 straipsnio 1 dalyje įteisinta visiškai nauja bausmės rūšis – *viešųjų teisių atėmimas*. Įdomu išsiaiškinti jos atsiradimo sąlygas. Be to, šios bausmės atsiradimo sąlygų atskleidimas padės išspręsti jos turinio probleminius aspektus.

Pagrįstai galima teigti, kad viešųjų teisių atėmimo bausmė atsirado ją dirbtinai atskyrus nuo teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmės. Remiantis viešųjų teisių atėmimo bausme, asmeniui bus atimama teisė būti išrinktam ar paskirtam į valstybės ar savivaldybės institucijų ar įstaigų, įmonių ar nevalstybinių organizacijų renkamas ar skiriamas pareigas. Būtina atkreipti dėmesį į žodžius „renkamas ar skiriamas pareigas“. 1961 m. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas nustatė papildomą bausmę – *teisės eiti tam tikras pareigas, dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla atėmimą* [14, str. 22]. Dabar galiojančio Baudžiamojo kodekso 42 straipsnio 1 dalies 2 punkte įteisintoje *teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo* bausmėje pasigendame prieš tai buvusios bausmės dalies *eiti tam tikras pareigas*. Galima teigti, kad akivaizdus šių dviejų formuluočių panašumas pagrindžia aukščiau pristatytą prielaidą. Be to, tai, kad viešųjų teisių atėmimo bausmė galėjo atsirasti ją dirbtinai atskyrus nuo minėtos bausmės rūšies, pagrindžia ir bandymas šias bausmės rūšis atskirti teisėkūros technikos galimybėmis, pavyzdžiui:

- 1) viešųjų teisių atėmimo bausmė nėra nustatoma straipsnio sankcijoje, o teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmė ten yra nustatoma;
- 2) viešųjų teisių atėmimo bausmė pradedama vykdyti nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos, nepaisant to, ar ji paskirta kartu su kita bausme, o teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmė, paskirta su laisvės atėmimu arba areštu, yra vykdoma tik atlikus griežtesnes bausmes arba griežtesnės bausmės vykdymas yra atidedamas;
- 3) viešųjų teisių atėmimo bausmės vykdymas nėra stabdomas ir t. t.

Kita galima viešųjų teisių atėmimo bausmės atsiradimo prielaida būtų ta, kad viešųjų teisių atėmimo bausmė yra visiškai nauja bausmės rūšis, nesusijusi su asmens dirbamu darbu ar einamosiomis pareigomis. Logiška būtų manyti, kad tam tikros pareigos yra tas pats darbas, už kurį asmuo gauna darbo užmokestį. Juk valstybės tarnautojai yra tam tikrų įstaigų darbuotojai, ir tik dėl atliekamo darbo specifiškumo jie *ne dirba tam tikrą darbą, o eina tam tikras pareigas*. Manychiau, jog plačiau suprantama teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmė galėtų būti taikoma ir asmenims, einantiems tam

tikras pareigas, tik dėl minėto darbo specifiškumo nėra tikslinga įstatymų leidėjui formuluoti atskirą baudmės rūšį, skirtą šiai darbuotojų kategorijai. Vadinasi, jei valstybės tarnautojas padaro nusikalstamą veiką, susijusią su užimamomis pareigomis, galima būtų teigti, kad jis atliko neteisėtus veiksmus, susijusius su darbu, ir todėl jam turėtų būti atimama teisė dirbti tą darbą.

Kita vertus, viešųjų teisių atėmimo baudmė nustato teisės eiti tam tikras pareigas atėmimą, todėl lyg ir privalome sugrįžti prie anksčiau išsakytos nuomonės, kad asmenims, einantiems tam tikras pareigas ir padariusiems nusikalstamą veiką, susijusią su profesinių pareigų vykdymu, atimant galimybę toliau daryti nusikalstamą veiką, skiriama ne teisės dirbti tam tikrą darbą atėmimo baudmė, o viešųjų teisių atėmimo baudmė. Vis dėlto atkreiptinas dėmesys į tai, kad paskiriant viešųjų teisių atėmimo baudmę, atimama teisė eiti ne bet kokias pareigas, o tik tas, į kurias asmuo yra paskirtas arba išrinktas. Taigi be galo svarbu išsiaiškinti, ką įstatymų leidėjas turėjo omenyje, norėdamas atimti teisę eiti renkamas ar skiriamas pareigas.

Kyla klausimas: ar viešųjų teisių atėmimo baudmę galėsime skirti visiems asmenims, kurie eina tam tikras pareigas? Bandydami atsakyti į šį klausimą, pasitelkime į pagalbą Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įstatymą, kurio 2 straipsnio 2 punkte valstybės tarnautojas apibrėžiamas kaip fizinis asmuo, einantis pareigas valstybės tarnyboje [15]. Remiantis šio įstatymo to paties straipsnio 5, 7 ir 8 punktais, kuriuose apibrėžiami *karjeros valstybės tarnautojas, politinio (asmeninio) pasitikėjimo valstybės tarnautojas ir įstaigos vadovas*, galima daryti išvadą, kad valstybės tarnautojai yra **priimami** į pareigas, o ne renkami ir skiriami. Vadinasi, viešųjų teisių atėmimo baudmė jiems negalės būti skiriama ir, nesvarbu tai, kad jie eina tam tikras pareigas, šiems asmenims turėtų būti skiriama teisės dirbti tam tikrą darbą atėmimo baudmė.

Remiantis Valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 11 punktu, viešųjų teisių atėmimo baudmę bus galima paskirti asmenims, įstatymų nustatyta tvarka išrinktiems ar paskirtiems į Respublikos Prezidento, Seimo Pirmininko, Seimo nario, Ministro Pirmininko, ministro, savivaldybės tarybos nario, savivaldybės mero, savivaldybės mero pavaduotojo pareigas, t. y. valstybės politikams. Akivaizdu, jog būtent šie asmenys eina kaip tik tas pareigas, į kurias jie yra išrenkami arba paskiriami.

Viešųjų teisių atėmimo baudmė galėtų būti taikoma ir visų lygių teisėjams, atsižvelgiant į tai, kad juos skiria Seimas arba Prezidentas [16, 67 str., 84 str.]. Remiantis šia mintimi bei Valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įstatymo 4 straipsnio 3 dalimi, galima pastebėti, kad šis įstatymas netaikomas valstybės politikams, teisėjams, prokurorams ir kitiems asmenims. Atrodytų, jog asmenims, kurie eina tam tikras pareigas ir kuriems nėra taikomas Valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įstatymas, būtų galima skirti viešųjų teisių atėmimo baudmę, tačiau taip nėra. Pavyzdžiui, remiantis Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo pakeitimo įstatymu, galima teigti, kad prokurorai yra skiriami į tam tikras pareigas, kadangi šio įstatymo 11 straipsnis numato, kad *prokuroras yra asmuo, paskirtas į prokuroro pareigas*, o 26 straipsnis įteisina nuostatą, kad *prokuroru į pareigybių sąrašė esančias pareigas asmenį įsakymu skiria generalinis prokuroras* [17]. Vis dėlto atsižvelgiant į tai, kad minimo įstatymo 25 ir 26 straipsnių pavadinimuose įrašyti žodžiai „priėmimas į tarnybą prokuratūroje“, darytina išvada, kad šiuo ir kitais panašiais atvejais skyrimas turi būti suprantamas kaip priėmimo į tarnybą, į tam tikras pareigas būdas ir turi būti atskirtas nuo tų skiriamų ar renkamų pareigų, kurias, manyčiau, kaip tik ir apibrėžia viešųjų teisių atėmimo baudmė.

Kad teisingai būtų nurodytos asmenų kategorijos, kurioms būtų galima taikyti viešųjų teisių atėmimo baudmę, būtina suformuluoti konkrečią skiriamos ar renkamos pareigybės viešąją teisę, kurią teismas ir siekia atimti. Įdomu pastebėti, kad konstitucinės teisės teorijoje nėra suformuluota *viešųjų teisių* samprata. Konstitucinėje teisėje išskiriamos pilietinės, politinės, socialinės, ekonominės bei kultūrinės teisės [18, p. 296–343]. I. J. Froininas pateikia tokią visų galinčių asmeniui priklausyti teisių klasifikaciją:

- pilietinės teisės (šeimos, turtinės ir kt.);

- politinės ir visuomeninės teisės (šiai grupei autorius priskiria tas teises, kurias asmuo įgyja dėl visuomeninio statuso);
- teisė užsiimti tam tikra veikla [19, p. 161].

Lietuvos teisės teorijoje nėra suformuluota *viešosios teisės* samprata, nėra išaiškina- mas jos turinys, todėl šis trūkumas turėtų būti kuo greičiau pašalintas. Remiantis Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse nurodyta viešųjų teisių definicija, kyla klausimas, kuo gi šios teisės skiriasi nuo politinių asmens teisių, nes viešųjų teisių atėmimo bausmė, sufor- muluota naujajame Baudžiamajame kodekse, visiškai atitinka (tik kiek siauriau) politinių tei- sių apribojimo bausmę, nustatytą Kinijos Liaudies Respublikos baudžiamajame kodekse. Pastarajame kodekse politinė teisė suprantama kaip teisė rinkti arba būti išrinktam; teisė viešai pasisakyti, skelbtis, dalyvauti susirinkimuose, keliauti; teisė užimti pareigas valstybi- nės institucijose bei teisė užimti vadovaujančias pareigas valstybinėse kompanijose, įmo- nėsė ar žmonių organizacijose [20].

Teisės terminų žodyne *politinė teisė* apibrėžiama kaip teisė dirbti valstybės aparate arba vyriausybėje, teisė balsuoti arba užimti pareigas valstybės tarnyboje [21]. Tokia politi- nių teisių samprata neprieštarauja ir konstitucinės teisės doktrinai, teigiančiai, kad politines teises sudaro ir teisė valdyti savo šalį tiesiogiai arba per išrinktus atstovus. Vadinasi, politinė teisė yra teisė užimti skiriamas ar renkamas pareigas valstybinės valdžios ir valdymo institu- cijose [18, p. 329].

Suprantama, viešųjų teisių atskyrimas nuo politinių teisių yra tikslingas ir netgi būtinas, tačiau tai padaryti nėra taip paprasta. Pavyzdžiui, Lenkijos baudžiamasis kodeksas numato viešųjų teisių atėmimo bausmę ir nurodo, kad viešųjų teisių atėmimas reiškia aktyvios ir pa- syvios rinkimų teisės į viešosios valdžios ar savivaldos institucijas netekimą, teisės dalyvauti teisingumo vykdyme, funkcijų valstybinėse bei savivaldybių institucijose ir įstaigose vyk- dymo, karinio laipsnio netekimą, taip pat ordinų, apdovanojimų, specialaus vardo bei gali- mybės juos įgyti netekimą [22, str. 40]. Lietuvos baudžiamajame kodekse numatyta viešųjų teisių atėmimo bausmė suprantama kiek siauriau nei kaimyninėje Lenkijoje. Be to, galima padaryti išvadą, kad viešosios teisės apima dalį politinių teisių, tai yra teises atstovauti savo rinkėjams ir dalyvauti šalies valdyme, kuriant bei taikant įstatymus, be to, pastebima, kad teisingumo vykdymas (galimybė skirti viešųjų teisių atėmimo bausmę teisingumą vykdančių institucijų tarnautojams) negali būti politizuotas, todėl ši teisė nėra politinė ir jos įtraukimas į viešųjų teisių sampratą neleidžia viešųjų teisių vadinti *politinėmis*.

Taip Seimo nariui, savivaldybės tarybos nariui gali būti atimama viešoji teisė atstovauti savo rinkėjams, teisėjui gali būti atimama viešoji teisė vykdyti teisingumą ir t. t. Tokia viešųjų teisių definicija neprieštarautų analizuojamai bausmės rūšiai, tačiau įstatymų leidėjas, at- skleisdamas viešųjų teisių atėmimo bausmės turinį, nurodo, kad šias teises turi ir asmenys, nevalstybinėse organizacijose einantys skiriamas ar renkamas pareigas. Stengiantis išsiaiš- kinti, kokias nevalstybines organizacijas įstatymų leidėjas turėjo omenyje, tikslinga remtis Viešojo administravimo įstatymu, kuris nustatydamas viešojo administravimo subjektų si- stemą, jai priskiria ir nevyriausybinės organizacijas, kurioms įstatymų nustatyta tvarka su- teikti viešojo administravimo įgaliojimai [23, 3 str., 13 d.]. Manychiau, jog viešųjų teisių atė- mimo bausmė, skiriama asmenims, einantiems skiriamas ar renkamas pareigas nevalstybi- nės organizacijose, turėtų būti taikoma aukščiau nurodytos kategorijos nevyriausybiniams organizacijoms, nes aiški įstatymų leidėjo pozicija susieti viešųjų teisių atėmimą su viešojo administravimo funkcijas vykdančiomis institucijomis.

Analizuojant Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 44 straipsnio 1 dalį, paste- bima neaiški šios teisės formuluotė: **būti išrinktam ar paskirtam**. Žodis „būti“ turėtų reikšti viešųjų teisių atėmimo bausmės taikymo nukreipimą į ateitį. Tuomet jei toks asmuo jau yra paskirtas ar išrinktas į minėtas pareigas, galima daryti išvadą, kad ši bausmė jam negali būti skiriama. Taip interpretuojant, ši bausmė gali būti taikoma arba tik neilgą laiką – skyrimo ar rinkimo metu, t. y. į skiriamas ar renkamas pareigas kandidatuojančiam asmeniui, arba ati- mant asmeniui galimybę būti perrinktam į tas pareigas, t. y. antrai kadencijai. Kyla visiškai

pagrįstas klausimas, kurį suponuoja Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 44 straipsnio 2 dalis: ar asmuo, kuris tik kandidatuoja į norimas pareigas, jau gali piktnaudžiauti tomis teisėmis, kurias turi ir kuriomis piktnaudžiauti gali tik tas pareigas užimantis asmuo? Suprantama, kad atsakymas yra neigiamas. Kita vertus, jei atėmę viešąsias teises, asmeniui uždrausime tik ateityje būti perrinktam į tas pačias pareigas, tuomet tokia bausmė praras savo tiesioginę paskirtį nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį kuo greičiau, o toks į ateitį nukreiptas bausmės vykdymas gali visiškai prarasti tikslingumą, jei, pavyzdžiui, asmuo net neplanuoja, pasibaigus kadencijai, toliau eiti užimamas pareigas. Taigi tikslinga daryti išvadą, kad viešųjų teisių atėmimo bausmė turėtų būti taikoma asmenims, jau einantiems pareigas, į kurias jie yra išrinkti arba paskirti. Šią išvadą patvirtina ir logiškas Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 32 straipsnio 1 dalies aiškinimas, kuriuo remiantis galima teigti, kad ši teisė turi būti atimama jau užimančiam tas pareigas asmeniui, nes šiame kodekse nurodyta, kad nuosprendžio vykdymas paskiriamas nuteistojo darbovietai [24].

Vokietijos baudžiamojo kodekso 45 skyrius įteisina *galimybės užimti ar būti išrinktam į valstybės tarnybą ir teisės balsuoti netekimo* bausmę. Skirtingai nei Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, čia yra išaiškinta, kad asmuo, kuriam skiriama ši bausmė, netenka turimo statuso ir visų jam priklausančių teisių, nors bausmės pavadinimas ir leidžia manyti, kad ši bausmė yra nukreipta į ateitį, tačiau vėlesni paaiškinimai atskleidžia tikrąją įstatymų leidėjo valią [25].

Kita kur kas aktualesnė problema tiesiogiai siejama su Baudžiamojo kodekso 42 straipsnio 3 dalimi, kurioje įteisinta visiškai nauja bausmių skyrimo nuostata, t. y. asmeniui, padariusiam vieną nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, gali būti skiriama tik viena bausmė. Kyla klausimas, ar galima paskirti savarankišką bausmę, kuri nėra numatyta straipsnio sankcijoje, kai teismas, skirdamas bausmę už konkretų nusikaltimą, suprantama, paskiria tą bausmę, kuri tiesiogiai yra nurodyta inkriminuojamo straipsnio sankcijoje. Tada viešųjų teisių atėmimo bausmė realiai negali būti paskirta, nes prieštarauja anksčiau minėtiems nuostatai. Mano nuomone, nėra pats tinkamiausias šios problemos sprendimas, kai pakeičiama 2003 m. balandžio 10 d. Baudžiamojo kodekso 44 straipsnio 2 dalis: viešųjų teisių atėmimo bausmės skyrimą bandoma gretinti su teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla bausmės numatymu straipsnio sankcijoje [26, 9 str.]. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto tarybos narys bus teisiamas už kyšio paėmimą. Tinkamiausia bausmė jam būtų viešųjų teisių atėmimo bausmė, t. y. atimama galimybė ateityje daryti nusikalstamas veikas, kurios pasireikštų piktnaudžiavimu viešosiomis teisėmis. Tačiau gindamas teisiamąjį, advokatas remsis Baudžiamojo kodekso 54 straipsnio 1 dalimi, kurioje įteisinta nuostata, kad teismas skiria bausmę pagal šio kodekso specialiosios dalies straipsnio, numatančio atsakomybę už padarytą nusikalstamą veiką, sankciją ir apeliuos taip: „Jūs negalite mano ginamajam atimti galimybės eiti užimamas pareigas, kadangi tokia bausmė nėra numatyta Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 225 straipsnio sankcijoje, o ir skirti teisės dirbti atėmimo bausmę taip pat būtų neteisėta, nes jis nedirba jokio darbo, o eina pareigas, į kurias buvo išrinktas.“

Taigi vienu asmenų, išrinktų ar paskirtų į tam tikras pareigas, atskyrimas nuo kitų, priimtų į tam tikras pareigas bei dirbančių tam tikrą darbą, suformuos tokią praktiką, kai vieniems realiai galėsime uždrausti dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla, o kitiems negalėsime atimti teisės eiti tas pareigas, dėl kurių asmuo ir padarė nusikalstamą veiką. Taip nyksta viešųjų teisių atėmimo bausmės tiesioginis tikslas – užkirsti kelią nusikalstamoms veikoms, kurios yra susijusios su užimamomis pareigomis.

Manychiau, jog iškeltas problemas galima būtų išspręsti trimis būdais: 1) įstatymų leidėjas turėtų pateikti tikslesnę esamos viešųjų teisių atėmimo bausmės formuluotę; 2) palikti esamą šios bausmės definiciją, tačiau įvesti papildomas analizuojamo straipsnio dalis, patikslinančias pastarąją definiciją; 3) palikti viską taip, kaip yra, ir laukti Aukščiausiojo Teismo Senato oficialaus paaiškinimo. Tikėtina, kad bus pasirinktas būtent trečiasis problemos sprendimo būdas, o dėl to, kad teismai greičiausia vengs savarankiškai taikyti šią bausmės rūšį, visais atvejais taikydami teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atė-

mimo bausmę, nesusiformuos teisminė praktika, ir viešųjų teisių atėmimo bausmė bus „mirusi norma“ iš naujo suformuluotoje bausmių sistemoje.

Kritikuotinas ir pagrindinių bei papildomų bausmių instituto atsisakymas, nes ir viešųjų teisių atėmimo, ir teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmėms nėra būdingas teisingumo atkūrimas. Vadinasi, nubaudę šiomis bausmėmis, mes ne-realizuosime vieno iš bausmės tikslų: asmens nubausicime už tai, ką jis padarė, o tik atimsime galimybę tą nusikalstamą veiką kartoti ateityje. Literatūroje aptinkama verta diskusijų nuomonė, kad šias bausmės rūšis, kaip pagrindines bausmes, galima būtų skirti tik už parengtines nusikalstamas veikas, t. y. iki tol, kol dar neatsirado žalingų pasekmių [9, p. 538].

Viešieji darbai. Iki naujojo Baudžiamojo kodekso įsigaliojimo egzistavo pataisos darbų be laisvės atėmimo bausmė, kurios esmė buvo ta, kad nuteistasis dirba ir iš jo uždarbio išskaičiuojama valstybei. Užsienio šalių praktikoje tokios bausmės nėra – tai sovietinis relikvas. Kita vertus, tam, kad asmeniui būtų paskirti pataisos darbai, jis privalo turėti darbą. Vadinasi, jei žmogus nedirba, šios bausmės jam skirti negalima, nors galbūt jos taikymas būtų tinkamiausias.

Panaši į šią bausmę yra priverstinių darbų, arba viešųjų darbų, bausmė. Būtent ji ir yra įteisinta naujajame Baudžiamajame kodekse. Ši bausmė turi svarbią prevencinę ir auklėjamąją reikšmę asmenims, kurie padaro nelabai pavojingus nusikaltimus arba baudžiamuosius nusižengimus ir gali pasitaisyti neizoliuoti nuo visuomenės.

Viešieji darbai yra pati moderniausia bausmė, sukurta XX a. paskutiniaisiais dešimtmečiais. Jei nuteistasis asmuo sutinka (jo sutikimas yra būtinas, remiantis Europos žmogaus teisių konvencija [27, p. 91]), jam skiriamas įpareigojimas per teismo nustatytą laiką neatlygintinai dirbti nuo 10 iki 40 valandų per mėnesį visuomenės labui. Šia bausme siekiama, kad nusikaltėlio atliktas darbas kompensuotų aplinkiniams padarytus nuostolius, o pačiam asmeniui būtų sukurtos sąlygos vėl integruotis į visuomenę. Beje, tai ekonomiškai laisvės atėmimo alternatyva. Lietuvoje viešieji darbai įteisinti kaip savarankiška bausmė, kitose šalyse ji yra sudedamoji lygtinio nuteisimo ar bausmės atidėjimo, suteikiant bandomąjį laikotarpį, dalis.

Šiuo metu niekur nerasime pateiktos *viešųjų darbų* sampratos, todėl lyg ir neaišku, kokio pobūdžio tai yra darbas. Tai labai svarbu žinoti, nes konkrečius darbus skiria pataisos inspekcijos kartu su savivaldybių vykdomosiomis institucijomis ir (ar) apskrities viršininko administracija. Beje, svarbu atkreipti dėmesį į Baudžiamojo kodekso 46 straipsnio 2 dalį, kurioje įteisinta nuostata, kad viešieji darbai dirbami visuomenės labui, o tai reiškia, kad viešieji darbai negali būti skiriami privačiam kapitalui didinti, nes tai prieštarautų pačios bausmės paskirčiai. Vadinasi, tai galėtų būti darbas, už kurį mokama iš valstybės ar savivaldybės biudžetų. Pavyzdžiui, tai galėtų būti darbai, susiję su miestų, kaimų ar gyvenviečių gerove, t. y. įvairūs tvarkomieji darbai, gatvių ir aikščių valymas, ligonių slaugymas, kroviko ir kitoks panašus darbas, nereikalaujantis specialios kvalifikacijos.

Kita problema, kurią iškėlė pataisos inspekcijos pareigūnai, yra ta, kad neužtenka nustatyti viešųjų darbų atlikimo laiko per mėnesį, reikalingas detalesnis šio klausimo sprendimas. Pavyzdžiui, Baltarusijos Respublikos baudžiamajame kodekse nustatyta, kad viešųjų darbų trukmė – ne daugiau kaip keturios valandos per dieną [28, 49 str.]. Juk galimos situacijos, kai teismas paskirs 80 valandų viešųjų darbų ir nustatys 3 ar 4 mėnesių atlikimo terminą. Vadinasi, nuteistasis, nepažeisdamas įstatymo reikalavimų, šią bausmę galės atlikti per 2 mėnesius, o kitas bausmės atlikimo laikas, skirtas bausmės tikslams pasiekti, negalės pateisinti šios savo funkcijos.

Dar vienas neįprastas mums reiškinys yra tas, kad viešieji darbai, kaip nemokami darbai, yra numatyti ne tik kaip savarankiška bausmė, bet ir kaip vienas iš laisvės apribojimo įpareigojimų¹, kaip baudžiamojo poveikio priemonė¹, be to, tik įsigaliojus 2000 m.

¹ Įsipareigojimas neatlygintinai dirbti iki 200 valandų per teismo nustatytą, bet ne ilgesnį kaip laisvės apribojimo laiką sveikatos priežiūros, globos ir rūpybos įstaigose ar nevalstybinėse organizacijose, kurios rūpinasi neįgaliais, senais ar kitais pagalbos reikalingais žmonėmis.

Baudžiamajam kodeksui, jie buvo numatyti ir kaip vienas iš įpareigojimų, taikomų per bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpį². Į šią problemą pažvelgę iš platesnių socialinių pozicijų, galime teigti, kad viešieji darbai turėtų būti suprantami ne kaip kriminalinė bausmė, įpareigojimas ar baudžiamojo poveikio priemonė, bet kaip viena iš naujausių baudžiamosios atsakomybės tikslų realizavimo priemonių. Kita vertus, viešieji darbai, kaip alternatyvi nuobauda, gali būti skiriami ir administracinės teisės pažeidėjui keičiant administracinę nuobaudą, t. y. baudą [29, 21 str.].

Baudos bausmė naujajame Baudžiamajame kodekse iš esmės liko ta pati, t. y. ji ir toliau skaičiuojama remiantis minimaliais gyvenimo lygiais (MGL). Vienintelė esminė naujovė galėtų būti pasikeitę baudos bausmės dydžiai. Pavyzdžiui, jei pagal 1961 m. Baudžiamąjį kodeksą fiziniam asmeniui buvo galima skirti nuo 1 iki 1000, o už savanaudiškus nusikaltimus – nuo 1 iki 50 000 minimalių gyvenimo lygių dydžio baudą, tai pagal 2000 m. Baudžiamąjį kodeksą, galima skirti nuo 1 iki 300 minimalių gyvenimo lygių dydžio baudą. Atsižvelgiant į tai, kad baudos bausmė nėra nauja laisvės atėmimo alternatyva ir kad nėra svarbių su baudos bausme susijusių diskusinių probleminių klausimų, ši bausmės rūšis šiame straipsnyje detaliau nebus analizuojama.

Laisvės apribojimas. Savotiškai įdomi yra iš naujo įteisinta laisvės apribojimo bausmė, kurią drąsiai būtų galima pavadinti *bausmės vykdymo atidėjimo bausme*. Gal dėl šios priežasties ir negalima atidėti laisvės apribojimo bausmės, nes iš esmės turėtume analogišką rezultatą. Tokį jų panašumą suponuoja tai, kad atidedant bausmės vykdymą, paskiriami įpareigojimai, kuriuos asmuo privalo vykdyti per teismo nustatytą laikotarpį, o ši situacija yra panaši į tą, kuri susiklosto asmeniui paskiriant laisvės apribojimo bausmę. Vis dėlto tarp laisvės apribojimo ir bausmės vykdymo atidėjimo yra tam tikrų skirtumų.

Visų pirma bausmės vykdymo atidėjimas gali būti taikomas kur kas dažniau nei laisvės apribojimo bausmė. Pavyzdžiui, už nusikalstamų veikų, kurias numatančių Baudžiamojo kodekso straipsnių sankcijose nėra laisvės apribojimo bausmės, tačiau yra galimybė paskirti baudos, arešto ar laisvės atėmimo bausmę, padarymą asmeniui bus galima atidėti paskirtos bausmės vykdymą. Kita vertus, nerasime sankcijos, kurioje laisvės apribojimo bausmė būtų numatyta be alternatyvios galimybės paskirti baudą, areštą ar laisvės atėmimo bausmę. Todėl tais atvejais, kai laisvės apribojimo bausmė yra griežčiausia iš esančių toje sankcijoje bausmių, verta pagalvoti, ar tikslinga asmeniui atidėti paskirtą švelnesnę bausmę. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 177 straipsnio „Trukdymas profesinių sąjungų veiklai“ sankcijoje įteisinta galimybė paskirti teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimą arba baudą, arba laisvės apribojimą. Tuomet realiai atidėjus baudos bausmės vykdymą, susidarys analogiška situacija, kaip ir paskyrus už nusikalstamą veiką griežtesnę bausmę, t. y. laisvės apribojimą. Būtina pabrėžti ir tai, kad tam tikrais atvejais bausmės vykdymo atidėjimas gali būti sunkesnis nei laisvės apribojimo bausmė, nes atidėjęs bausmės vykdymą, teismas **privalo** paskirti vieną ar kelis iš Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatytų įpareigojimų. Paskyręs laisvės apribojimo bausmę, teismas **gali** nustatyti vieną ar kelis draudimus ar įpareigojimus.

Be to, atidėjus bausmės vykdymą, asmeniui yra paskiriami tik tie įpareigojimai, kurie nustatyti Baudžiamojo kodekso 75 straipsnio 2 dalyje, o paskyrus laisvės apribojimo bausmę, asmeniui, be tam tikrų privalomų reikalavimų, yra galimybė paskirti ne tik straipsnyje įteisintus, bet ir jame nenumatytus įpareigojimus bei draudimus.

Dar būtina paminėti, kad vengiant atlikti laisvės apribojimo bausmę, ji keičiama areštu, o jei asmuo nevykdo paskirtų įpareigojimų per bausmės atidėjimo laikotarpį, teismas įspėja nuteistąjį apie galimybę panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą. Yra ir daugiau šių dviejų kategorijų atskyrimo požymių, tačiau detalesnis jų pateikimas šiame straipsnyje nėra būtinas.

¹ Teismas skiria nuo 20 iki 100 valandų nemokamų darbų sveikatos priežiūros, globos ir rūpybos ar kitose valstybinėse ar nevalstybinėse įstaigose bei organizacijose.

² Įsipareigojimas neatlygintinai atidirbti iki 300 valandų viešųjų darbų, kai nuteistasis sutinka.

Areštas. Areštas yra trumpalaikė laisvės atėmimo bausmė, tiksliau, jos rūšis, todėl, remiantis nagrinėjamu aspektu, ši bausmė neturėtų būti laikoma laisvės atėmimo alternatyva [11, p. 43; 30, 39 str.]. Vis dėlto ši bausmė turi ypatumų, kuriuos norėtusi aptarti šiame straipsnyje.

Kyla klausimas, kuo ši kriminalinė bausmė skiriasi nuo administracinio arešto. Areštas administracinėje teisėje galėtų būti lyginamas su laisvės atėmimo bausme baudžiamojoje teisėje, kai šia nuobauda siekiama nubausti administracinės teisės pažeidimą padariusį asmenį. Baudžiamojoje teisėje arešto bausmė turėtų realizuoti truputį kitokį tikslą. Be to, kad asmeniui realiai būtų apribojama galimybė ir toliau vykdyti nusikalstamą veiką, arešto bausmė remiasi vadinamojo šoko principu: asmuo trumpai yra atskiriamas (griežtos izoliacijos sąlygomis) nuo visuomenės, tikintis, kad tai jį paveiks (išgąsdins ar pan.) ir atims norą ateityje kartoti nusikalstamą veiką. A. V. Naumovas teigia, kad areštas – tai savotiškas priminimas nusikaltėliui, kad po arešto gali sekti kur kas griežtesnė panašaus pobūdžio bausmė, t. y. laisvės atėmimas [31, p. 409].

Kriminalinė arešto bausmė skirsis nuo analogiško pavadinimo administracinės nuobaudos ir atlikimo tvarka. Jei administracinį areštą vykdo policija ir asmuo šią nuobaudą atlieka policijos įstaigų numatytose vietose, tai kriminalinį areštą vykdo areštinės, todėl specialiai numatomas šiai bausmei atlikti areštinių, kaip savarankiško juridinio asmens, įsteigimas.

Straipsnio pabaigoje aptarsime dar vieną kritikuotiną įstatymų leidėjo poziciją, kuri tam tikra prasme pažeidžia be galo svarbią baudžiamosios atsakomybės principinę nuostatą, teigiančią, kad *niekas negali būti baudžiamas už tą pačią nusikalstamą veiką antrą kartą* [1, 2 str.].

Iki 2003 m. balandžio 10 d. Baudžiamojo kodekso pakeitimų Baudžiamojo kodekso 48 straipsnio 10 dalyje buvo nustatyta, kad vengiant atlikti laisvės apribojimo bausmę, ši bausmė turėjo būti keičiama areštu, be to, toks asmuo, kaip asmuo, padaręs savarankišką baudžiamąjį nusižengimą, turėjo atsakyti ir pagal Baudžiamojo kodekso 243 straipsnį. Taip iškilo dvigubo baudžiamumo problema. Pavyzdžiui, asmeniui už nusikalstamą veiką paskiriama laisvės apribojimo bausmė, kurią pastarasis vengia atlikti, tuomet teismas šią bausmę pakeičia areštu ir tą asmenį baudžia dar kartą. Atsižvelgiant į tai, kad bausmė ir taip pakeičiama kita, daug griežtesne, bausme, ar tikslinga asmenį dar kartą bausti ir ar tai neprieštarauja minėtam baudžiamosios atsakomybės principui?

Bausmės nevykdymas, kaip savarankiškos veikos kriminalizavimas, yra visiškai naujas ir įdomus požiūris į šį reiškinį, tačiau ar teisingas? Juk nubaudimas už vengimą atlikti paskirtą bausmę yra organiškai susijęs su pirmosios nusikalstamos veikos įvykdymu ir asmuo iš tikrųjų yra baudžiamas antrą kartą.

2003 m. balandžio 10 d. ši nuostata buvo pakeista ir išbraukta numatyta papildoma atsakomybė už vengimą atlikti laisvės apribojimo bausmę. Tikriausiai ne vienas baudžiamosios teisės teoretikas, sutinkantis, kad bausmės vengimo kriminalizavimas prieštarauja vienam pagrindinių baudžiamosios atsakomybės principui, lengviau atsikvėpė. Tačiau žvilgtelėję į Baudžiamojo kodekso 243 straipsnį, pastebime, kad jame taip ir liko nepakeista nuostata, teigianti, kad *tas, kas vengė atlikti teismo paskirtą su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę (...), padarė baudžiamąjį nusižengimą*. Vadinasi, dabar papildomai bus galima bausti ne tik už vengimą atlikti laisvės apribojimo bausmę, bet ir už vengimą atlikti viešųjų darbų bausmę bei už vengimą susimokėti baudą.

Išvados ir pasiūlymai

1. Naujasis Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas parodo naujas plačiai paplitusias baudžiamosios politikos tendencijas ir akcentuoja visiškai kitokį požiūrį į kovą su nusikalstamumu dėl humaniškesnio požiūrio į nusikalstamą veiką padariusį asmenį, švelnesnės bausmių sistemos sukūrimo ir dėl daugelio kitų priežasčių. Naujos baudžiamosios

politikos kontekste labai aktualus tampa ir laisvės atėmimui alternatyvių bausmių klausimas, jų kiekybinis bei kokybinis veiksmingumas.

2. Naujasis Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas nustato keturias naujas bausmės rūšis: viešųjų teisių atėmimo, viešųjų darbų, laisvės apribojimo bei arešto bausmės. Jos iš esmės papildo iki šiol buvusią bausmių sistemą, ją praturtina. Jos padidina teisėjų, kaip teisingumą vykdančios institucijos, darbo veiksmingumą, atsižvelgiant į tai, kad šiuo įstatymų leidėjo žingsniu buvo suteikta galimybė tinkamiau įvertinti visas aplinkybes, turinčias reikšmės bausmės skyrimui, taip dar tiksliau individualizuojama bausmė nusikaltamą veiką padariusiam asmeniui.

3. Vis dėlto viešųjų teisių atėmimo bausmės skyrimas praktikoje gali būti neįmanomas dėl šios bausmės rūšies formuluotės įstatyme trūkumų bei dėl jos skyrimo taisyklių. Teisės teorijoje iki šiol nėra suformuluota viešųjų teisių samprata, o Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 44 straipsnio 1 dalyje įteisinta tik viena viešųjų teisių rūšis, t. y. teisė *būti išrinktam ar paskirtam į renkamas ar skiriamas pareigas*, vadinasi, tai tėra viešosios teisės atėmimo bausmė ir kitokio viešųjų teisių atėmimo galimybė eliminuojama.

4. Neaišku, kokios kategorijos asmenims bus galima skirti viešosios teisės atėmimo bausmę: ar kandidatams į renkamas ar skiriamas pareigas, nors jie dar negali tomis teisėmis piktnaudžiauti, ar jau einantiems šias pareigas asmenims, tačiau iš jų atimant šią teisę tik per naują kadenciją, ar pagaliau jau einantiems minėtas pareigas asmenims, juos pašalinant iš užimamų pareigų.

5. Viešųjų teisių atėmimo bausmės skyrimą gali sunkinti ir tai, kad ši bausmės rūšis nėra numatyta straipsnio sankcijoje, o Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 54 straipsnis reikalauja, kad teismas skirtų tik specialiosios dalies straipsnio sankcijoje numatytą bausmės rūšį.

6. Siūloma nesitenkinti viešųjų darbų atlikimo valandų skaičiaus per mėnesį nustatymu, o Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 46 straipsnyje nustatyti ir viešųjų darbų atlikimo maksimalų valandų skaičių per dieną. Tai turėtų padėti veiksmingiau realizuoti bausmei keliamus tikslus, taikant šią bausmės rūšį.

7. Laisvės apribojimo bausmė iš esmės sutampa su bausmės vykdymo atidėjimo situacija, todėl siūloma vengti atidėti vykdymą tokių paskirtų bausmių, šalia kurių straipsnio sankcijoje yra numatyta ir laisvės apribojimo bausmė, kaip alternatyvi bausmė, griežčiausia toje sankcijoje, nes tokia švelnesnė bausmė gali asmeniui sukelti sunkesnes pasekmes nei laisvės apribojimo bausmės paskyrimas. Vis dėlto nusprendęs atidėti švelnesnės bausmės vykdymą, teismas turėtų įsitikinti, ar toks atidėjimas nesukels asmeniui sunkesnių teisinių pasekmių nei laisvės apribojimo bausmės paskyrimas.

8. Kritikuotina įstatymų leidėjo pozicija, kuria remiantis asmuo, vengiantis atlikti laisvės apribojimo, viešųjų darbų ar baudos mokėjimo bausmes, bus papildomai baudžiamas pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 243 straipsnį, kadangi vengiančiam atlikti bausmę asmeniui ji keičiama į griežtesnę bausmę, o tai visų pirma prieštarauja liberaliosios koncepcijos dvasiai, kuria grindžiama šiuolaikinė baudžiamoji politika. Kita vertus, tai gali būti įvertinta kaip vieno iš pagrindinio baudžiamosios teisės principo *non bis in idem* pažeidimas.

LITERATŪRA

1. **Lietuvos Respublikos** baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000 10 25. Nr. 89–2741.
2. **Piesliakas V.** Naujųjų baudžiamųjų įstatymų šaltiniai ir principinės nuostatos // Justitia. 1996. Nr. 4.
3. **Bluvšteinas J.** Akivaizdžios ir latentinės kriminalinės bausmės funkcijos. – Vilnius: Teisės institutas, 1995.

4. **Pavilonis V.** Baudžiamosios politikos pagrindai // *Justitia*. 1996. Nr. 3.
5. **Лесниевски-Костарева Т.** Уголовная ответственность и уголовно-правовая политика // *Правоведение*. 1998. № 3.
6. **Matijošius A.** Alternatyvių bausmių sąvoka ir kai kurios jų rūšys užsienio šalyse // *Teisė*. 1995. Nr. 29.
7. **Švedas G.** Dabartinė baudžiamoji politika Lietuvoje // *Teisė*. 1997. Nr. 4.
8. **Dziegoraitis A.** Kriminalinė bausmė ir probacija teisinėje valstybėje: pamąstymai apie baudžiamosios politikos realybę ir iliuzijas // *Justitia*. 1998. Nr. 5.
9. **Jean Pradel.** Lyginamoji baudžiamoji teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2001.
10. **Шестаков Д. А.** Российская уголовно-правовая политика под углом зрения исторической тенденции к смягчению репрессии // *Правоведение*. 1998. № 4(223).
11. **Петрухин И.** Новый Уголовный кодекс: проблема наказания // *Правоведение*. 1999. № 3.
12. **Criminal Justice System in Europe and North America** / Ed. Ken Pease and Kristiina Hukkila. – Helsinki: Helsinki Institute for Crime Prevention and Control, Affiliated with the United Nations, 1990.
13. **Pavilonis V.** Baudžiamosios politikos pagrindai // *Justitia*. 1996. Nr. 4.
14. **Lietuvos Respublikos** baudžiamasis kodeksas // *Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1961. Nr. 18–147.
15. **Lietuvos Respublikos** valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įstatymas // *Valstybės žinios*. 2002 05 04. Nr. 45–1708.
16. **Lietuvos Respublikos** Konstitucija // *Valstybės žinios*. 1992 11 10. Nr. 31–953; 1992 11 30. Nr. 33–1014.
17. **Lietuvos Respublikos** prokuratūros įstatymo pakeitimo įstatymas // *Valstybės žinios*. 2003 05 01. Nr. 42–1919.
18. **Birmontienė T., Jarašiūnas E. ir kt.** Lietuvos konstitucinė teisė – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
19. **Фоиницкий И. Я.** Учение о наказании в связи с тюрьмоведением. – Москва: Добросвет, 2000.
20. <http://www.qis.net/chinalaw/prclaw60,htm>
21. **Black's Law Dictionary** / Ed. by Brayan A. Garner. – St. Paul, Minn., 1999.
22. **Уголовный кодекс Польши** / Ред. А. И. Лукатова, Н. Ф. Кузнецова. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
23. **Lietuvos Respublikos** viešo administravimo įstatymas // *Valstybės žinios*. 1999 07 09. Nr. 60–1945.
24. **Lietuvos Respublikos** bausmių vykdymo kodeksas // *Valstybės žinios*. 2002 07 19. Nr. 73–3084.
25. <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StGB.html#Alllicc>
26. **Lietuvos Respublikos** baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII–1968, 4, 7, 9, 23, 25, 37, 39, 44, 46, 47, 48, 51, 61, 62, 65, 67, 74, 75, 90, 92, 95, 97, 102, 105, 118, 119, 143, 175, 178, 186, 187, 188, 189, 199, 202, 212, 213, 215, 227, 249, 250, 251, 257, 260, 263, 272, 281, 291 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 39–1 ir 306–1 straipsniais įstatymas // *Valstybės žinios*. 2003 04 24. Nr. 38–1733; 2003 04 25. Nr. 39.
27. **Žmogaus** teisės ir laisvės. Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950 m. Europos žmogaus ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suderinamumo problemos. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1995.
28. **Уголовный кодекс Республики Беларусь**. – Минск: Амалфея, 2001.
29. **Lietuvos Respublikos** administracinių teisės pažeidimų kodeksas. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 2002.
30. **Уголовный кодекс Швейцарии** / Ред. А. В. Серебренникова. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.
31. **Наумов А. В.** Российское уголовное право. Общая часть. – Москва: Издательство БЕК, 2000.

***Penalties, Alternative to Imprisonment, Set in the Penal Code of 2000
in the Context of Penal Policy***

Jonas Kačerauskas
Law University of Lithuania

Keywords: criminal liability, penalty, public right.

SUMMARY

This article analyses penalties that are alternative to imprisonment, which are laid down in completely new punitive system of Penal Code of the Republic of Lithuania of 2000. The author notices, that legislator tried to keep up with European remission trends. The article discusses preconditions for consolidating alternative penalties to imprisonment in the Penal code, specific penalties are analysed and problematic aspects of these penalties are displayed. The author points out, that either the definition of deprivation of public rights ought to be changed or additional defining attributes should be introduced. In other case, application of this type of penalty would be seriously handicapped. Arrest, as a criminal penalty has to be separated from administrative penalties, as independent type of criminal punishment with specific goals and application order. The article is critical of criminalisation of punishment evasion, as infringing one of the most important provisions of criminal liability, which hold that a person cannot be tried twice for the same crime.

